

Тематична рубрика: Дошкільне виховання

УДК 373.2.035:316.62

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Васильєва С.А.,

канд. пед. наук,

старший науковий співробітник

лабораторії дошкільної освіти і виховання

ІПВ НАПН України

У статті розкрито систему методичної роботи в ДНЗ у контексті проблеми формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи з огляду на специфічні особливості її функціонування. Побудовано систему методичної роботи в ДНЗ на основі наукових поглядів А. Авер'янова, щодо основних форм взаємодії систем у притаманних для них суперечностях: взаємодія системи з джерелом існування; взаємодія системи з якісно різноманітними системами; взаємодія якісно тотожних систем. Зосереджено увагу на одному із компонентів системи методичної роботи – взаємодія методичної служби з якісно тотожними системами (вихователі старших груп), його критеріях та показниках; теоретичних засадах процесу формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, які визначили методологічну основу дослідження та впровадження формувального етапу

науково-дослідної роботи. Означено специфіку проведення заходів, організації нетрадиційних форм роботи з педагогами ДНЗ.

Ключові слова: система, системний підхід, система методичної роботи в дошкільному навчальному закладі, проектний аналіз, форми роботи з педагогами.

В статті раскрыто систему методической работы в ДУУ в контексте проблемы формирования социально-целесообразного поведения детей старшего дошкольного возраста в предметно-преобразовательной деятельности с объектами природы с учетом специфических особенностей ее функционирования. Построено систему методической работы в ДУУ на основе научных взглядов А. Аверьянова относительно основных форм взаимодействия системы с качественно разнообразными системами; взаимодействия качественно тождественных систем. Сосредоточено внимание на одном из компонентов системы методической работы – взаимодействии методической службы с качественно тождественными системами (воспитатели старших групп), на его критериях и показателях; теоретических подходах процесса формирования социально-целесообразного поведения детей старшего дошкольного возраста в предметно-преобразовательной деятельности с объектами природы, которые определили методологическую основу исследования и внедрения формирующего этапа научно-исследовательской работы. Определено специфіку проведения мероприятий, организации нетрадиционных форм работы с педагогами ДУУ.

Ключевые слова: система, системный подход, система методической работы в дошкольном учебном учреждении, проектный анализ, формы работы с педагогами.

Vasilyeva S.A. FORMATION SOCIAL-INTEGRATED CONDUCT CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE IN SUBJECT-TRANSFORMING ACTIVITY WITH NATURE OBJECTS: METHODOICAL ASPECT

The article discloses the system of methodical work in preschool educational institution (PEI) in the context of the problem of the formation of socially-expedient behavior of children of the senior preschool age in the subject-transformational activity with objects of nature, taking into account the specific features of its functioning. A system of methodical work in the PEI was constructed on the basis of A. Averyanov's scientific views, in accordance with the basic forms of interaction of systems in their inherent contradictions: the interaction of the system with the source of existence; interaction of the system with qualitatively different systems; interaction of qualitatively identical systems. Attention is focused on one of the components of the methodical work system - the interaction of the methodological service with educators of senior groups, the objectives of the methodological service, taking into account the specifics of its activities with educators and its place in the structure of the PEI.

Key words: system, system approach, system of methodical work in preschool educational institution, project analysis, forms of work with teachers.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реалії функціонування методичного кабінету в дошкільному навчальному закладі покликані провадити в освітній процес сучасні методики та забезпечувати умови для їх адекватної апробації та подальшого використання. Рамки співпраці наукового співробітника та вихователя-методиста на основі взаємних чинних угод, річних планів роботи, різних форм взаємодії, дозволяють упровадження методики формування феномену – соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи. Контекст роботи методичного кабінету за Типовим положенням про

методичний кабінет дошкільного навчального закладу (2010) уможливило створення системи методичної роботи з даної проблеми з огляду на використання системного та особистісного підходів.

Упровадження в освітній процес ДНЗ методики формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, яка ґрунтується на наукових поглядах О. Леонтєва (макроструктура людської діяльності), І. Бега (створення емоційного образу як мотиву; внутрішній зміст дії), Т. Алексеєнко, В. Лякішевої, П. Анохіна, В. Ядова, застосуванні різних типів ігор, літературних творів, як засобів формування даного процесу, передбачає врахування організаційних особливостей, які пов'язані із системою методичної роботи в ДНЗ. Забезпечення системності та цілісності освітнього процесу, урізноманітнення форм організації ровесницьких стосунків, насичення середовища, яке організовано на взаємодію між ровесниками та підтримки спілкування дітей, використання предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, відбувається за врахування специфічних особливостей співпраці наукового співробітника та вихователя-методиста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Аналіз історіографічних джерел дозволяє виокремити монографії О. Ковшар, В. Кузя, Т. Пономаренко, в яких науковцями розглянуто теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти, наукові основи організації педагогічного процесу в НВЗ, теоретичні засади культуровідповідного управління дошкільної освіти; до питання управління в системі дошкільної освіти звертались О. Кошелівська, Л. Фалюшина; технологію організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами вивчала А. Єрмола; питання методичної роботи в ДНЗ розглянуті Т. Вороніною, Л. Грицюк, М. Каратаєвою, К. Крутій, Л. Лохвицькою, Ю. Новгородською; методичне забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ – Н. Мурованою, І. Стародубцевою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми... Ми розуміємо, що здійснені дослідження, розроблені методичні рекомендації, є дотичними до заявленої проблеми, розкривають теоретичні засади та практичні аспекти функціонування методичної служби в дошкільному навчальному закладі (ДНЗ). Однак, маємо відзначити, що методичний аспект, який визначає специфіку сучасної співпраці наукового співробітника та вихователя-методиста, з огляду на створення системи методичної роботи, яка організує впровадження процесу формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в умовах ДНЗ, не розглядався, що зумовлює його вивчення. Це дозволить наголосити на важливості теоретичного підґрунтя щодо здійснення процесу формування; озброєння педагогів-практиків механізмами побудови дії у старших дошкільників; використання традиційних та нетрадиційних форм роботи з вихователями задля розкриття та формування дитячих потреб, мотивів.

Мета статті... розкрити систему методичної роботи в ДНЗ у контексті проблеми формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, з огляду на специфічні особливості її функціонування.

Виклад основного матеріалу... За довідковими джерелами поняття «система» розглядається як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; прийнятий порядок; форма суспільного устрою; системний підхід як загальнонаукова методологічна концепція, особлива стратегія наукового пізнання і практичної діяльності, яка орієнтує на розгляд складних об'єктів як деяких систем, що дозволяє визначити загальне ключове поняття системного підходу – систему, як множину елементів з відносинами та зв'язками між ними, які утворюють цілісність [1; 2; 4].

Використання системного підходу до дослідження соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку та предметно-перетворювальної

діяльності з об'єктами природи як системи, із множиною елементів (вихователі старших груп) та взаємозв'язків між ними, є доцільним з огляду на існування специфічних властивостей складної системи у кожній із систем. Зокрема, для зазначених елементів властиві особливості; взаємозв'язок та взаємозалежність елементів між собою; наявність внутрішньої організації; яскраво вираженої ієрархічності; цілісність системи методичної роботи, як системи, досягається через складові елементи; існування у зовнішньому середовищі, від якого залежить система, з яким вона взаємопов'язана; наявність мети; наявність суперечностей. Можна вести мову про те, що вище перераховані характерні особливості складної системи є притаманними визначеним елементам, відповідно належать і системі методичної роботи в ДНЗ, яка забезпечує впровадження методики формування, що характеризує її як складну.

Зазначимо, що системний підхід у системному аспекті дозволяє розглядати різні соціальні об'єкти. Носієм соціальної системної якості є людина у рамках соціальної системи різних рівнів. Елемент є мінімальним носієм, проте і він виконує в системі визначальну функцію, він слугує системі та працює на неї (В. Афанасьєв). У ДНЗ, як системі та її елементах (адміністративній, методичній службах), виокремлюємо завідувача, методиста, практичного психолога, соціального педагога, музичного керівника, як елементи, які підпорядковані системам більш високого рівня та беруть участь у формуванні, впровадженні методики, що здійснюють вихователі старших груп.

Послугуючись критеріями, які визначено на основі наукових поглядів А. Авер'янова, щодо основних форм взаємодії систем у притаманних для них суперечностях: взаємодія системи з джерелом існування; взаємодія системи з якісно різноманітними системами; взаємодія якісно тотожних систем, ми побудували систему методичної роботи в якій враховано компоненти (внутрішні суперечності), а саме взаємодія якісно тотожних систем (вихователі старших груп ДНЗ, методична служба), взаємодія цих систем з якісно різними системами та з джерелами існування; до перерахованих компонентів ми

віднесли критерії та їх показники, що на нашу думку розкривають систему методичної роботи, якою опікується методична служба в ДНЗ та які дозволяють упровадити методику формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в освітній процес (див. табл. 1).

Система методичної роботи в ДНЗ
(за А. Авер'яновим)

Таблиця 1

Компоненти	Критерії	Показники
Взаємодія методичної служби з якісно тотожними системами (вихователі старших груп)	Мета методичної служби, специфіка її діяльності та елементів (вихователі)	Функції: цільові, організаційні
	Методична служба у структурі ДНЗ	Організаційні засади функціонування методичної служби або внутрішня організація
Взаємодія системи (методичної служби) з якісно різними системами та з джерелами існування	Зовнішнє середовище	Наукові і методичні установи Органи управління освітою
	Внутрішнє середовище	Предметно-розвивальне середовище ДНЗ, що забезпечує умови для реалізації мети НДР під час формувального етапу дослідження

Як видно з таблиці, першому компоненту – взаємодія методичної служби з якісно тотожними системами (вихователі старших груп) відповідає критерій: мета методичної служби, специфіка її діяльності та елементів (вихователі); до цього критерію визначено показник: функції – цільові, організаційні. Другому критерію – методична служба у структурі ДНЗ відповідає показник – організаційні засади функціонування методичної служби або внутрішня організація. До другого компоненту – взаємодія системи (методичної служби) з якісно різними системами та з джерелами існування визначено перший критерій – зовнішнє середовище, який має показники: наукові і методичні

установи, органи управління освітою; другий критерій – предметно-розвивальне середовище ДНЗ, що забезпечує умови для реалізації мети НДР під час формувального етапу дослідження.

З огляду на загальні принципи методичної роботи, принцип особистісної орієнтації, системний, особистісний підходи, у контексті теми дослідження було здійснено діагностичне опитування (анкетування), спостереження, вивчення та аналіз педагогічної документації, що дозволили уточнити ставлення педагогів до проблеми, виявити позитивні та негативні сторони діяльності педагогів, причини важливості впровадження у практику освітнього процесу методики формування соціально-доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи.

У рамках підвищення професійної компетентності педагогічних працівників ДНЗ використано традиційні форми роботи з педагогами, що спрямовані на активну участь у методичних заходах (семінарах-практикумах, індивідуальних консультаціях, групових консультаціях, педагогічних годинах, колективних переглядах). У рамках удосконалення професійної творчості передбачено нетрадиційні форми роботи з вихователями, які ввійшли до традиційних форм роботи: розігрування етюд «Дія та вчинок під кутом зору старшого дошкільника»; гра з елементами менеджменту «Наш проект» (проектний аналіз).

Зокрема під час семінару-практикуму «Гра як метод та засіб формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку» відпрацьовано етюд «Дія та вчинок під кутом зору старшого дошкільника», метою якого було навчити педагогів використовувати особистісний підхід до дітей, здійснювати покрокові дії, проявити ставлення до ровесника під час предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, обираючи на себе ролі дітей старшого дошкільного віку, дорослих. Зазначимо, що розігрування етюд дозволяє вихователям відчути потреби дітей старшого

дошкільного віку, прожити їх у ролі, усвідомити: важливість самостійних дій для дитини, покрокового виконання дії, предметно-перетворювальної діяльності з об'єктом природи, отримання суспільно-значущого результату; проявити ставлення до ровесника під час програвання ролі та спілкування.

Здійснено роботу, яка пов'язана із самоосвітою педагогів: враховано тематику індивідуальних проблем, над якими працюють педагоги взагалі та в поточному навчальному році; складання індивідуальних планів з підвищення професійного рівня; обговорення новинок педагогічної літератури; обмін досвідом роботи; взаємо відвідування; опрацювання нормативно-правової бази, інноваційних технологій, наукових статей. Загострено увагу на теоретичних засадах процесу формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, які визначили методологічну основу дослідження та впровадження формувального етапу НДР – теорія особистісно орієнтованого виховання дитини І. Беха; класичні підходи до формування довільної поведінки особистості (Л. Виготський, О. Леонтьєв); ознайомлено з науковими поглядами І. Беха, Т. Алексеєнко, В. Лякішевої, П. Анохіна, В. Ядова, що дозволяють урахувати внутрішні особливості соціально-доцільної поведінки у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, які зумовлені потребами, мотивами, власним досвідом дітей за врахування емоційно-позитивної налаштованості та емпатії старших дошкільників до однолітків та об'єктів природи та їх соціальних потреб, відповідно «суб'єкт-суб'єктного», суб'єкт-об'єктного» зв'язків і зовнішні прояви соціально-доцільної поведінки старших дошкільників – дії. Ознайомлено педагогів із змістом і структурою провідних категорій дослідження на основі наукових поглядів О. Леонтьєва (загальна побудова діяльності або макроструктура діяльності), Л. Ващенко, С. Гончаренка, І. Соколової, М. Гончарової-Горянської; з методикою формування, яку розроблено у рамках концепції забезпечення успішної соціалізації старших дошкільників в умовах ДНЗ та моделювання комплексу психолого-

педагогічних умов на різних рівнях управління цим процесом (Н. Гавриш, О. Рейпольська). Стратегічною ціллю визначено дотримання напряму формування соціально-доцільної поведінки як дій дітей, під час яких відбувається становлення особистості, її потреб, мотивів, ставлень до себе, ровесників, об'єктів природи, розгортання предметно-перетворювальної діяльності, саме під час якої дитина має можливість звернутись до власного досвіду дій, ставлень; визначити способи дії. Визначення проміжних цілей дозволило тримати процес формування в системі, зокрема означити та поліпшити процес підготовки та впровадження методики, здійснити проміжний контроль за результатами, що є важливими з огляду на вибір форм роботи з дітьми, педагогами, батьками. Завдання наукового співробітника та вихователя-методиста полягало в адекватному донесенні до педагогів теоретичних засад процесу формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку, забезпеченні їх друкованими матеріалами.

Поряд із цим задля розширення професійного світогляду педагогічних працівників було передбачено проведення заходів, що формують у педагогів потреби: у розгляді та опрацюванні наукових праць, які розкривають механізми дії складових методики через різні види діяльності дітей старшого дошкільного віку; в участі у методологічних, науково-практичних семінарах, конференціях.

Уведення до педагогічної ради питань, пов'язаних із організацією формувального етапу НДР, самого процесу формування, донесення до вихователів важливості нового знання, впровадження принципу особистісної орієнтації, дозволило науковому співробітнику та вихователю-методисту координувати та налагоджувати зв'язки з колективом педагогів; доводити до їх відома етапи та аналіз проведення НДР, результати роботи зі старшими дошкільниками та вихователями; визначити шляхи співпраці з родинами.

Організуючим центром всієї методичної роботи з педагогами є методичний кабінет на чолі з вихователем-методистом, оскільки вона забезпечує інформаційну підтримку діяльності усіх структурних

підрозділів методичної служби; контролює форми і методи роботи, спрямовані на підвищення професійної майстерності педагогів; організовує систему заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу педагогів; поряд із цим координує впровадження методики формування на всіх етапах.

До цільових функцій вихователя-методиста було віднесено: врахування перспектив розвитку дошкільної освіти та специфіки діяльності дошкільного навчального закладу; специфіки планування упродовж 3-х, 6-ти років шляхів співпраці науково співробітника та вихователя-методиста ДНЗ; специфіки введення змісту, заходів, форм роботи до завдань річного плану ДНЗ; специфіки організації нетрадиційних форм роботи з педагогами ДНЗ; специфіки організації традиційних форм роботи з батьківською громадою.

Доцільним є розгляд специфіки організації нетрадиційних форм роботи з педагогами ДНЗ у рамках формувального етапу з огляду на актуальність використання проектного аналізу, як методу, що дозволив організувати та впровадити міні-проект «Трояндовий сад» в умовах дошкільного навчального закладу. Беручи за підґрунтя базову ідею, яка складає розгляд можливостей задоволення потреб дітей старшого дошкільного віку (у спілкуванні з однолітками, дорослими, у діях з однолітками та дорослими, які підпорядковані перетворенню предметів), шляхи вибору найкращих варіантів на різних рівнях підготовки проекту (підготовчому, основному, заключному) та прийняття рішення про впровадження проекту; врахування точки зору всіх учасників проекту – суб'єктів (вихователів, батьків, адміністрації ДНЗ), що мають необхідні для проекту ресурси, було зроблено висновок щодо важливості впровадження проекту в інтересах дітей. Реалізація проекту вимагала управління ним на кожному із етапів, тож до цього процесу було долучено педагогів, які на кожному із рівнів проекту здійснювали координаційну та керівну функції. Задля підготовки педагогів до впровадження проекту «Трояндовий сад» було залучено педагогів до гри «Наш проект». Вони мали можливість розробити концепції проектів до яких входили: оточення проекту –

чинники впливу на його підготовку та реалізацію; внутрішні та зовнішні чинники впливу; внутрішні чинники впливу – взаємини між учасниками проекту, професіоналізм команди проекту, стиль керівництва проектом, засоби комунікацій, розподілитись на учасників проекту. Результатом гри, окрім створених педагогами проектів, було визначення вихователями важливості орієнтації на досягнення цілі, присутності динамічного оточення, наявності завдань із визначеними параметрами, витратами, часом і результатами, необхідності швидкої реакції на зміни погодних умов і вирішення завдань, які постають безпосередньо, необхідності координування в процесі реалізації проектів, урахування можливих обмежень (оточення, фінансових, забезпечення проекту людьми, знаннями та досвідом, інструментами, науковим підґрунтям для здійснення проектів).

Впровадження заявленої методики в освітній процес передбачало врахування індивідуальних особливостей педагогів, індивідуального педагогічного досвіду; рівнів педагогічної майстерності; демократизму у спілкуванні між науковим співробітником, вихователем-методистом, вихователями; режиму дня закладу, груп для дітей старшого дошкільного віку, розкладів, що забезпечують освітній, здоров'язберезувальний процеси; часу відвідування дітьми закладів, що здійснюють підготовку дітей до школи.

Висновки... Отже, запропонована та впроваджена система методичної роботи в ДНЗ у контексті проблеми формування соціально-доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, озброює педагогів новим знанням, актуалізує педагогічні умови оптимізації вище зазначеного процесу формування за умови дотримання специфічних особливостей цієї системи функціонування в межах ДНЗ; дозволяє у найближчий час оцінити ефективність методики формування зазначеного феномену та впровадити результати НДР в педагогічну практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность / А. Н. Аверьянов. – Москва.: Мысль, 1976. – 188 с.
- 2.Афанасьев В. Г. Системность и общество / В. Г. Афанасьев. – Москва. : Политиздат, 1980. – 368 с.
3. Богоявленська Ю. Проектний аналіз : навчальний посібник. – К.: «Кондор». – 2004, – 336 с.
- 4.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
- 5.Типове положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу. / Назва з екрану (від 08.11.2017р.). - <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/10413/>.
- 6.Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голова редкол. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
- 7.Философская энциклопедия : в 5-ти т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. – Москва. : Сов. энциклопедия, 1960 – Т. 1 : А–Дидро. – 1960. – 504 с. ; Т. 2 : Дизъюнкция–Комическое. – 1962. – 574 с. ; Т. 3 : Коммунизм–Наука. – 1964. – 584 с. ; Т. 4 : Наука логики– Сигети. – 1967. – 591 с. : портр. ; Т. 5 : Сигнальные системы – Яшты. Указатель. – 1970. – 740 с.